

18

AZ ELVESZETT LEVÉL – Kolozsvári Magyar Színház. Panek Kati, Albert Csilla (Fotó: Biró István)

„Erdélyi nemzeti színház”
– az Európai Színházi Unió
magyar tagja

Az Égtájak Iroda *Határon túli magyar színházi estek* sorozatában játszott előadások közt számos olyan színpadi alkotás akad, amelyet csak a „Vendégségben Budapesten” keretében lehetett látni a magyar fővárosban, köztük nem egyet egész Magyarországon, sőt a székhelyén kívül is csupán itt. Így a kolozsváriak néhány remek produkcióját. Az összes eddig látható színpadi alkotást beleértve Kolozsvárról érkezett a legtöbb, nagyjából minden hetedik produkció a Szamos-parti színházé volt. De egyáltalán nem véletlenül.

Ha a sétatéri társulat másfajta megmérettetésből fakadó elismeréseiről akarunk tanúbizonyságot szerezni, mondjuk Romániában, vegyünk alapul egyetlen napot. 2008. április 14-ét. Helyszín: a bukaresti Nemzeti Színház. Az alkalom: a Román Színházi Szövetség (UNITER) XVI. Gálája. Ekkor adják át az ország színházi életének legrangosabbnak számító díjait az előző év legkiemelkedőbb színházi teljesítményeiért, ekkor derül ki az, hogy a kategóriánként felterjesztett 3–3 alkotó vagy alkotás közül végül ki nyeri el a tróféát. Ebben az évben a Kolozsvári Magyar Színház *Ványa bácsija* már a jelöltek listáján is tarol, hiszen a pályakezdő díjra Szonya alakításáért Pethő Anikó ugyanannyira esélyes, mint a scenográfiai kategóriában a díszlettervező Carmencita Brojboiu. Végül éjfél után a címszerepért Hatházi András átveszi a „Legjobb férfi főszereplő” díját! A „Legjobb rendező” Andrei Serban levelet küld maga helyett, amelyben azt kifogásolja, hogy Bogdán Zsolt, Kézdi Imola és Bíró József miért nem kapott jelölést, holott megérdemelték volna. A „Legjobb előadás” díját a Kolozsvári Magyar Színház nevében Visky Andrásnak nyújtják át, mivel Tompa Gábor éppen másik munkahelye, San Diego és a „University of California” felé repül valahol az óceán fölött, ezért a bukaresti Televízió élő adásában szintén csak levélben mondhatott köszönetet az elismerésért.

Hatházi Andrásnak ez volt a harmadik felterjesztése UNITER-díjra: a *Woyzeck* kettős szerepén kívül előző évben az ugyancsak Andrei Serban által a Kolozsvári Nemzeti Színházban rendezett Sarah Kane *Megtisztulva* című darabjában románul játszotta Tinkert, amiért az előzsűri szintúgy elismerésre méltónak ítélte. Egyébként Bogdán Zsolt is a harmadik jelölése után nyerte el a tróféát. Kézdi Imola 2002-ben azonban elsőre megkapta Lea szerepéért a *Dybbukban*. Ez a darab *Fehér tűz, fekete tűz* címen ment, és az izraeli David Zinder vitte színre, a sorozatban azonban díszletszállítási problémák miatt sajnos nem szerepelhetett.

Amúgy az UNITER-gála olyan, mint az Oscar-díj-átadás, a jelölés már majdnem győzelemnek számít. Csak nominalizálásból a Kolozsvári Magyar Színháznak tizenkilenc van. S ráadásul 1990-ben a Román

Színházi Szövetséggel együtt alapított UNITER-díj történetében a legelső „Legjobb előadás” díjat is a kolozsvári magyar teátrum érdemelte ki – *A buszmegállóért*, amelyet Tompa Gábor állított színpadra. Ezután következett két Vlad Mugur nevével fémjelzett nyertes produkció (*A velencei ikrek*, *Cseresznyés kert*), majd a *Woyzeck*. Tehát a *Ványa bácsi* az ötödik szakmai győzelem a legrangosabb kategóriában.

S hogy mi lehet a legrégebb folyamatosan működő magyar hivatásos színház kivételes sikerének a titka? Tompa Gábor 2006-ban azt válaszolta a Magyar Hírlap kérdésére: „*Előnye, hogy a magyar és a román színház határára helyezkedik el, de némileg mindkettőtől különbözik. Talán fegyelmezettebb, precízebb a románnál, de lehet, hogy kevésbé temperamentumos. Persze elképzelhető, hogy már ez sem igaz, hiszen úgy emlegetnek minket, mint a legjobb romániai színésztársulatot. Az idei pécsi országos színházi találkozón pedig a legjobb magyar társulat díját kaptuk. Sokféle színész van a 38 tagú együttesben. Az a társulat erős, amelyik folyton kockázatokat vállal. Ha a saját utunkat próbálnánk egyengetni, ha közvetlen politikai kihívásoknak akarnánk megfelelni, vagy úgynevezett ellenzéki színházzá válnánk, az mind a minőség rovására menne. Inkább az állandó kíváncsiság, az önmagunk megismerésének folytonos nyughatatlansága a fontos.*” (Bóta Gábor: *Tódulnak a fiatalok a színházba*. Magyar Hírlap, 2006. december 18.)

Épp egy nappal a díjesős XVI. UNITER-gála előtt az Európai Színházi Unió közgyűlése Theszalonikiban egyhangú szavazással felvette tagjai sorába a Kolozsvári Magyar Színházat. Majdnem másfél évtizedes álom vált végre valóra. Hiszen Tompa Gábor társulata lényegében már *A kopasz énekesnő* európai sikersorozata után joggal szeretett volna csatlakozni a legszínvonalasabbnak mondott teátrumok klubjához.

Tudniillik az Európai Színházi Unió (UTE) közvetlenül a kelet-európai rendszerváltást követően, az UNITER létrehozásának évében, 1990 márciusában alakult Jack Lang, Franciaország akkori kultuszminisztere és a legendás Giorgio Strehler rendező, a milánói Piccolo Teatro vezetőjének kezdeményezésére. A legrangosabb európai színházi szövetség célkitűzése az, hogy a kultúra és elsősorban a színházművészet útján hozzájáruljon a sokszínű Európa-ház építéséhez és gazdagításához, a színházi nyelv segítségével áthidalja a különböző nyelvi akadályokat, és közelebb hozza egymáshoz a művészeket és a színházszerető embereket. Tehát szorgalmazza a művészcsereket, a produkciók és koprodukciók, fesztiválok és közös műhelymunkák létrejöttét, miközben – az Európai Unióhoz hasonlóan – tiszteletben tartja az egyének és a kultúrák identitását. A hét taggal alapított UTE jelenleg húsz tagszínházzal rendelkezik. Elnöke a bukaresti Bulandra Színház igazgatója, Alexandru Darie rendező. A Kolozsvári Magyar Színház teljes jogú felvételével az izgalmas és világszerte elismert színjátszással rendelkező Romániát immár két társulat is képviseli. (A 2008-as UTE Fesztivál a két teátrum rendezésében zajlik két helyszínen, Bukarestben és Kolozsváron.)

A budapesti Katona József Színház kilépésével pedig *a magyar nyelvű*

DOKTOR FAUSTUS TRAGIKUS HISTÓRIÁJA
Kolozsvári Magyar Színház (Fotó: Makara Lehel)

AZ ELVESZETT LEVÉL
Kolozsvári Magyar Színház (Fotó: Biró István)

HOSSZÚ PÉNTEK
Kolozsvári Magyar Színház (Fotó: Biró István)

színházművészetet egyedül a kolozsváriak reprezentálják az Európai Színházi Unióban. Nem először a színháztörténetben. Hiszen a színházaknak – akárcsak a könyveknek – megvan a maguk sorsa.

Magyarországon a nemzeti színjátszás megteremtésének kezdetén, 1790. október 25-én a német ajkú Budán, a Várszínházban és 27-én a pesti Rondellában bemutatkozhatott ugyan a Kelemen László nevéhez fűződő első magyar hivatásos színtársulat, de kezdeményezésüket megfojtotta az ellenségeskedés és a közöny. Első fellépésüket követően több mint másfél évig hiába kilincseltek játékkengyelért és játszóhelyért. Bár 1792. május 5-én Reischl ácsmester Dunaparti fabódéjában újrakezdheték a játékot, a magyarországi viszonyok továbbra sem kedveztek a magyar nyelvű színházi életnek. Ezért az első hivatásos társulat 1796-ban végleg felbomlott. Erdély fővárosában azonban 1792. december 17-e óta a magyar hivatásos színjátszás története folyamatos és máig élő.

Nem csoda, hiszen Transsylvania az a sokáig önálló fejedelemség, ahol a világon először hirdették ki törvényesen a vallásbékét is. Éppen 440 éve, 1568 januárjában a tordai országgyűlés négy vallás – a katolikus, az evangélikus, a refor-

mátus és az unitárius – szabadságát és egyenjogúságát mondta ki. Négyéves volt ekkor a kis William Shakespeare Stratford-upon-Avon-ben. De a nagy angol drámaíró már hat éve halott, midőn Bethlen Gábor fejedelem és az erdélyi országgyűlés elhatározza a tudományos akadémia felállítását Kolozsváron. 1626-ban a fejedelem második lakodalmanak tiszteletére magyar színdarabot játszottak, ugyanakkor Bethlen Gábor pártfogásába vette a „nem magyar elemeket”, kedvezett a szászoknak, az erdélyi románoknak püspökséget állított fel, és megtiltotta a zsidók megkülönböztetését.

Erdélyre jóval hamarabb köszöntött az újkor, mint Magyarországra. Mindig is multikulturális volt, és nem valami ellenében, hanem a magyar nyelvű művelést szolgáló hivatásos színjátszás megteremtése érdekében hoztak létre magyar színtársulatot. S bár a kolozsvári Felvinczi Györgynek 1696-ban az I. Lipót által Magyarországra és Erdély területére adományozott színiengedély nem hozott eredményt, majdnem száz esztendővel később „a magyar nézőjáték előadására egyesült nemes ifjak társulata” sikerrel jár, és minden segítséget megkap az erdélyi országgyűléstől és a nemességtől, mivel jószerivel mindig megmentik az

WOYZECK
Kolozsvári Magyar Színház (Fotó: Florin Biolan)

TANÍTVÁNYOK
Kolozsvári Magyar Színház (Fotó: Biró István)

TÚL A MASZAT-HEGYEN
Kolozsvári Magyar Színház (Fotó: Biró István)

időnként hullámvölgybe vagy legalábbis pénzügyi válságba kerülő kolozsvári színházakat.

1792-ben tehát, egy héttel karácsony előtt, gróf Rhédey Mihályné báltermében megtartotta első előadását az „Erdélyi Magyar Nemes Színház Társaság”. Az első szót ráadásul az a Kótsi Patkó János (1763–1842) mondta ki az erdélyi ősbemutatón, aki tizenegy hónappal később Hamletet játszta Kolozsváron. Kazinczy Ferenc ugyan Schröder német színpadi átírata nyomán készült fordítását az első pest-budai színház nyitóelőadásának szánta, de ez a terv eleve fiaskóra volt ítélve. A Szamos-parton viszont az első *Hamlet*-premier – amelyet 210 évvel később a Nyugati pályaudvar Ceglédi várójában ünnepelünk együtt a temesvári magyar színházzal – máig tartó Shakespeare-kultuszt teremtett.

Az első kolozsvári úttörők nem csupán Erdély- és Bihar-szerte állandósítják a magyar színházzást, de ők honosítják meg Magyarország jó részén is. Úgyszintén az erdélyiek építették fel a legelső kőszínházat, vagyis az első magyar nemzeti színházat, amelyet a Farkas utcában 1821-ben avattak fel. S ámbár a reformkor idején a parlamenti csatározások közepette játszó pesti Nemzeti Színház szerepe megnövekedett az elszigetelt kolozsvárral szemben, a negyvennyolcas szabadságharc bukása után magyarországi színészek sokasága menekült Erdélybe, akik a Kolozsvári Nemzeti Színház művészi színvonalát emelték. 1896-ban viszont Ditrói Mór és lényegében a kolozsvári társulat alapítja meg Budapesten a Vígsház színházat.

A magyar színháztörténetre a nemzeti színházi kétközpontúság jellemző, ezt a sajátosságot nem befolyásolta az unió, de a trianoni, majd párizsi békeszerződések döntése sem. A nemzeti színház fogalmának kritériumai pedig: társulat, szellemiség, épület.

A Kolozsvári Magyar Színház kétségkívül ma is Nemzeti Színház. Az erdélyi magyar színházzás legelső nemzetközi sikere az erdélyi magyarság európaiságára is ráirányította többek között a britek figyelmét. Hiszen *A kopasz énekesnő* öthetes, öt brit várost érintő és huszonöt fellépésből álló turnéja során, 1993. október 12. és november 13. között, ilyen kritikák jelentek meg: „*A díjnyertes és látványával is meglepetést keltő produkciót a Noroc nevű, hosszú távú brit–román színházi együttműködés eredményeképp láthatjuk. [...] Magyarul játsszák. Ezt a kisebbségi nyelvet főként az erdélyi területen beszélik, amelynek a fővárosa Kolozsvár. Nem óvom önöket attól, hogy eljöjjenek. Beszéltem emberekkel, akik látták az előadást, és jó értelemben vett eksztázisban meséltek izgalmaról, színeiről és energiájáról, akik csatlakoztak a felálló emberek ovációjához, és akik a színház újjászületését látják benne. Úgy tűnik, »abszurdum« lenne kihagyni.*” (Richard Wilcock, Yorkshire Artszene, 1993. november)

Tompa Gábor rendezésében és Dobre-Kóthay Judit díszletében *A kopasz énekesnő* című kolozsvári magyar produkció a brit kritikusok szavazatai alapján 1993 legjobb külföldi előadása lett. A Lyric Hammersmithben tartott első londoni bemutatkozásuk után máris a *Time Out*-ban kö-

zölt kritikusai toplistára élére kerültek, és a magyar nyelvű Ionesco-előadást a Temze partján – a matinéval együtt – még négyszer játszották el az angol nézőktől szokatlan, üdvívalgásokkal tarkított tetszést kiváltva. Az Egyesült Királyság fővárosa után az észak-írországi Londonderry következett, majd Leeds, ahol a produkciót kísérő programok között Peter Brookkal is szerveztek beszélgetést. Az öthetes turné utolsó állomása Oxford volt, ahol emlékezetes módon ünnepelték meg a 75. előadást.

A további külföldi meghívások Franciaországba, Moldáviába (Kisinyov, Ionesco Fesztivál, ahonnan minden fontosabb díjat elhozta), Finnországba (Helsinki, Nurmes) szintén eredményesek lettek. A párizsi előadás nem csupán színházi szempontból emlékezetes. A második világháborút lezáró békekötés városában ugyanis a Kolozsvári Magyar Színház a Román Kulturális Hét keretében lépett fel. S amikor Ionesco halála után a megváltozott romániai belpolitika elleni tiltakozásul az író lánya megtiltotta minden román színháznak, hogy apja darabjait színpadra állítsa, a kolozsvári magyar előadással kivételt tett!

Manapság a több mint két évszázados hagyományok tiszteletben tartása, illetve az igazi korszerűség, nyitottság együttese jellemzi a Kolozsvári Magyar Színházat. Megható például azt tapasztalni, hogy a sétatéri teátrum színészei számára máig szent a színpad, elcsípni azt, ahogy a fiatalok okítják a még náluk is fiatalabb főiskolásokat arra, mit tilos tenni a kolozsvári deszkákon. (Például enni, rágógumit rágni, nemhogy dohányozni, de egyáltalán elővenni a cigarettát.) S emellett a huszonegyedik század megújult színházi nyelvének méltó tolmácsai is ők.

2007. november 30-ától december 10-éig a Kolozsvári Magyar Színház Nemzetközi Színházi Fesztivállal ünnepelte 215. születésnapját. Az „Interferenciák” elnevezésű, sokszínű és soknyelvű, nagy sikerű eseményen, az ország legrégebbi hivatásos színházának az ünnepségén nyitották meg Romániában a *Kultúrák közötti párbeszéd európai évét*. S ráadásul közvetlenül az interkulturális párbeszéd egyik képviselőjének, Stief Magdának az Örökös Taggá avatása előtt. A Vlad Mugur özvegyének tiszteletére rendezett bensőséges pillanatok után a Kolozsvári Magyar Színház minden tekintetben legsokszínűbb alkotását láthattuk: Puccini *Gianni Schicchi* című operáját olasz nyelven magyar prózai színészek előadásában – a Párizsban élő román Silviu Purcarete csak eufóriában méltatható rendezésében!